

"YUKARIÇUKUROVA MASALLARINDA MOTİF VE TİP ARAŞTIRMASI"*

Ar. Gör. Ebru ŞENOCAK**

Masal, yediden yetmişe herkese hitâb eden sihirli bir dünya, hayal ile hakikatin buluştuğu renkli bir yaşamın ifadesidir. Dolayısıyla masal, sadece olağanüstü varlıkların, mekânın ve hadiselerin yer aldığı bir tür değil, gerçeğin masalımsı ifadeler içerisinde süslenerek okuyucuya ulaştırılmasıdır. Geleneğe uygun olarak anlatılan masallar incelendiğinde, bunu açıkça görebiliriz. Çünkü masalın bünyesi içerisinde, anlatıcı (masalçı)'nın günlük yaşantısı, geleceğe yönelik arzuları, kültürü, vb. gibi unsurlar ustaca yerleştirilmiştir. Fakat bu alanda belki de en büyük eksikliğimiz, tahlil edilecek sağlam metinlere, tezler dışında rastlanamamasıdır. Zaman zaman derslerde, örnek metin bulma zorluğunu çekmiş olduğumuzdan Doç. Dr. Esmâ ŞİMŞEK'in "Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması I-II"*** adlı eseri oldukça sevindiricidir.

Eser, sahada derleme metotlarına uygun olarak derlenen masalların yanısıra, derin tecrübelerle dayalı olarak verilen derleme konusundaki bilgiler, metinlerin motif yönünden zenginliği açısından da diğer çalışmalara ışık tutacaktır. Ayrıca eser, masalın genel özellikleri ve diğer anlatmaya dayalı türler ile olan ilişkisi, motif çalışmaları,

Türkiye'de ve Türk dünyasındaki tip katologlarının bir arada bulunması açısından da derli toplu bir çalışmadır.

1990 yılında doktora tez çalışması olarak tamamlanan eser, iki ciltten oluşmaktadır. Birinci ciltte; Giriş Bölümü dışında Beş Bölüm, Sonuç, Kaynak Şahıslar Hakkında Bilgi ve Bibliyografya bölümleri yer alır.

"Masal Özellikleri ve Diğer Türlerle Olan Münasebeti" adını taşıyan Giriş Bölümü (s.1-14)'nde masalın tanımını, şekil ve muhteva özelliklerinin yanısıra, Yukarıçukurova masallarının özellikleri maddeler halinde sıralanmıştır. Bu bölümde ayrıca, masalların diğer anlatmaya dayalı türlerden; destan, Dede Korkut Hikâyeleri, halk hikâyeleri, efsane ve fıkralar ile olan benzerlik ve farklılıklarına değinilmiştir.

Eserin Birinci Bölümü ise (s. 15-48) "Masallar Üzerine Yapılan Çalışmalar" adını taşımakta olup Türk masalları üzerine yapılan çalışmalar 1982 yılına kadar kısaca, 1982 yılından günümüze kadar olanları da geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu

bölümde, masallar ve Yukarıçukurova masalları ile ilgili olarak hazırlanan tüm kitap,

talebe tezleri, makaleler, tebliğler, arşivlerde yer alan çalışmalar hakkın-

* Esmâ Şimşek, *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması I-II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, XIV+324.

** Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

da bilgi verilmiştir.

“Yukarıçukurova Masallarını Derleme Şekli” adını taşıyan İkinci Bölüm (s.49-69) sahada derleme yöntemleri açısından;

A. Saha Öncesi Yapılan Hazırlıklar

B. Masalların teyple Tespiti

C. Derleme ile İlgili Bazı Hususlar olmak üzere üç ayrı alt başlık halinde değerlendirilmiştir.

“A. Saha Öncesi Yapılan Hazırlıklar”da (s. 51-54), o zamana kadar bölge ile ilgili olarak yayımlanmış kitaplar, talebe tezleri, dergiler, mahallî gazeteler incelenmiş, bölgeden yüksek tahsil için Elazığ’a gelen öğrencilerle mahallî idare yöneticileri ve diğer memurlarla görüşülmüştür. Böylece kaynak şahısların tespit edilmesi sağlanmıştır.

“B. Masalların Teyple Tespiti” (s. 54-55) Bölümü’nde derleme yöntemlerine uygun bir şekilde metinler, teybi anlatıcıya fark ettirmeden veya çeşitli oyunlara baş vurarak ağız özellikleri ve ses tonu ile tıpkı bir tiyatroyu hatırlatan canlı gösterim şeklinde kaydedilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen iki yüz masaldan motif yönü ile zengin olan ve tip kataloglarında numaraları bulunmayanlara dikkat edilerek, yetmiş masal çalışmaya dahil edilmiştir.

“C. Derleme ile İlgili Bazı Hususlar” (s. 55-68) adını taşıyan bölümde de sırası ile derlemede zaman, mekân, ulaşım ve kaynak şahıs ile ilgili problemler, tecrübeler dayalı olarak aktarılmıştır.

Eserin üçüncü bölümü (s. 69-154) “Yukarıçukurova Masallarının Tıp/Konu Tasnifi ve Motif Sırası” adını taşı-

maktadır. Bu bölümde “type” kelimesinin tanımı yapıldıktan sonra dünyada ve Türkiye’deki tip katalogları ile tip tasniflerine yer verilmiştir. Ayrıca, eserde yer alan yetmiş masalın Eberhard Boratav, Aarne-Thompson kataloglarındaki benzer olanlar-olmayanlar ve içiçe bulunanlar şeklinde tespit edilmiş olup daha sonra da motif sıraları verilmiştir.

“Yukarıçukurova Masallarının Motif Yapısı” adını taşıyan Dördüncü Bölüm de (s. 155-396) iki alt başlık halinde incelenmiş “motif” kelimesinin pek çok araştırmacı tarafından yapılan tanımlarına yer verildikten sonra “Türkiye’de anlatmaya dayanan türlerden masallar, destanlar, halk hikâyeleri, efsaneler ve fıkralar üzerindeki motif çalışmaları bir araya getirilmiştir.

“Yukarıçukurova Masallarında Tespit Edilen Motiflerin Motif Index of Folk Literature’a Göre Tasnifi” (s. 167-396) adını taşıyan bölümde de çalışmaya dahil edilen yetmiş masalın motifleri, Motif Index’teki yirmi üç ana motif gözönünde bulundurularak benzerleri ile birlikte verilmiştir. Adı geçen eserde bulunmayan, bize ait olan motifler ise başına (T) işareti bırakılarak belirtilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda ise, “asıl halk masalları ile “peri masallarının” motif yönünden çok zengin olduğu hayvan masalları ile mizahi masallarda ve fıkralarda çok az motifin bulunduğu tespit edilmiştir.

“Yukarıçukurova Masallarının Formel Yapısı” adını taşıyan Beşinci Bölüm’de (s. 397-427) de formelin tanımı ve bu konuda yapılan çalışmalar-

dan bahsedildikten sonra üzerinde durulan yetmiş masalın formelleri Saim **SAKAOĞLU**'nun tasnifine bağlı kalınarak; başlangıç formeli, bağlayış (geçiş) formeli, benzer durumlarda kullanılan formeller, bitiş formeli ve çeşitli formel unsurları olmak üzere beş bölümde incelenmiştir.

Beşinci Bölümden sonra Sonuç Bölümü (s. 428-436) yer almaktadır. Bu bölümde çalışma sonunda ulaşılan neticeler maddeler hâlinde sıralanmıştır. Buna göre eserin, Boratav ve arkadaşlarının derleme gezilerinden sonra, önemli saha araştırmalarından biri olduğu, Yukarıçukurova bölgesinin, sözlü kültür mahsullerinden biri olan masallardaki motifler bakımından zengin olduğu, W. Eberhard- P.N. Boratav'ın üç yüz yetmiş sekizde bıraktığı tip tasnifinde benzeri olmayan otuz kadar yeni masal tipinin tespit edildiği, masallara; bölgenin coğrafya ve ikliminin tesiri ile bölgede çokça yetişen meyve-sebze adlarının girdiği, masal ülkesi olarak; Adana, Kadirli gibi yer adlarının geçtiği, dolayısıyla kaynak şahısın kültürünün masallara yansıdığı tespit edilmiştir.

Birinci cildin sonunda Kaynak Şahıslar Hakkında Bilgi (s. 432-436) ve Bibliyografya (s. 437-450) bölümleri bulunmaktadır.

Kaynak Şahıslar Hakkında Bilgi Bölümünde, derleme yapılan kaynak şahısların sırası ile adı, soyadı, doğum yeri ve yaşı, tahsili, masalı kimden dinlediği, mesleği, masalın derlenme

tarihi, kaynak şahısların anlattığı masalların numaraları verilmektedir.

Bibliyografya Bölümünde de eserin hazırlanmasında faydalanılan kaynaklar yazarın soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Eserin II. cildi ise, "Metinler" (s. 1-311) ve "Sözlük" (s. 313-324) Bölümlerinden oluşmaktadır.

Metinler bölümünde incelemeye alınan yetmiş masal metni bölgenin ağız özelliklerine bağlı kalınarak olduğu gibi, hiçbir eksiltme veya çıkarma yapılmadan aktarılmıştır. Masalların sıralanmasında ise Aarne-Thompson tip tasnifine bağlı kalınarak, beş grupta ele alınmış ve Eberhard-Boratavda'ki konu tasnifine göre sıralanmıştır. Böylece çalışmada beş hayvan masalı, altmış bir asıl halk masalı, iki fıkra ve iki de zincirlemeli masal yer almaktadır.

Sözlük Bölümünde de metinlerde yer alan ve okuyucu tarafından anlaşılamayacağı düşünülen kelimelerin anlamlarına yer verilmiştir.

Teknolojinin hızlı gelişimi karşısında sözlü kültür geleneğimizin de aynı nispette yerini televizyona, bilgisayara, sinemaya bıraktığı son yüzyılda, derlenip incelemeye alınan ürünler, Türk kültürünün ebedileşmesinde büyük bir belge niteliğindedir. Her yönü ile büyük emek ve titizlikle hazırlanan çalışmasından ötürü Doç. Dr. Esma **ŞİMŞEK**'e teşekkür ediyor ve daha pek çok çalışmalar diliyoruz.